

Lp Andres Anvelt
Justiitsminister
EV Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie: 31.07.2014 nr 8-2/14-4158
Meie: 21.08.2014 nr 61

Laste vastu suunatud raskete isikuvastaste kuritegude ennetamise meetmetest lastekaitseaduse eelnõus.

Austatud härra Minister

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon (ESTA) tänab Teid põhjaliku vastuse eest lastekaitseaduse eelnõu kohta, kuid jääb olulistel momentidel endiselt eriarvamusele. Meie organisatsioon ühendab sotsiaal- ja lastekaitsetöötajaid erinevatest Eesti regioonidest, kes omavad küllalt palju kogemusi (sh kohtupraktikat) laste õiguste kaitsmisel. Julgeme seetõttu väita, et suudame hinnata nii meie lastekaitseüsteemi kui mingil määral ka kohtute võimekust laste õiguste tagamisel. Meie hinnangul on juba praegu ette näha suuri probleeme, mis möödapääsmatult tekivad eelnõu vastuvõtmisel esitatud kujul. Nende hinnaks võib olla mõne lapse elu või tervis. Seepärast lisame argumentatsiooni meie püstitatud probleemidele.

1. Hädasoleva lapse perekonnast eraldamine ja kohtule avalduse esitamine (§ 33 ja 46).

ESTA jääb seisukohale, et antud eelnõu § 33 lg (2) kehtestatav täiendav piirang lastekaitse volitustele (ajaline piirang 48 tundi KOV poolt lapse kohtuotsuseta eraldamiseks) ei ole laste huvides ega vasta meie reaalsusele, kus kahetsusväärset palju lapsi hukkub või saab raskeid kahjustusi väärkohtlemise tulemusena. Nõustume Teie seisukohaga selles osas, et lapse eraldamine perekonnast on vanema õigusi äärmiselt piirav meede. Samas aga tuleb lastekaitse seada esiplaanile lapse õigus elule ja tervise kaitsele. Laste õiguste ja perekonna autonoomia kaitse ulatuse määramisel on riigiti erinevaid lahendusi. Meie naaberriik Soome Vabariik on kahtlemata inimeste põhiõiguseid austav demokraatlik õigusriik, aga näiteks Soome lastekaitseaduse § 38 kohaselt on kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajal õigus paigutada laps kohtuotsuseta asendushooldusele kuni 30 päevaks (<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417#L3P13>). ESTA ei ole seisukohal, et me selles osas peaksime täielikult kopeerima põhjanaabrite õigusruumi, aga me peame oma kohuseks hoiatada, et ei lastekaitsetöötajad ega kohus ei ole võimelised antud piirangu pakutud kujul kehtestamisel tagama laste õiguste kaitset enam endisel tasemel.

Olete oma vastuses võrrelnud lapse perest eraldamist isiku tahtvastaselt kinnisesse asutusse paigutamiselega. Siinkohal informeerime, et antud menetlustes on väga oluline vahe. Praktikas esitab vastavalt TSMS § 534 lg 2 avalduse esialgse õiguskaitse rakendamiseks psühhiaatrikliiniku pea- või valvearst. Tahtest olenematu raviga tegelevate suurhaiglate psühhiaatriaosakonnad on sisuliselt 24/7

töötavad operatiivteenistused (mida meie KOV-d selgelt ei ole), mis paiknevad valvekohtunikega samades linnades, mistõttu valvekohtunik saab operatiivselt haiglat külastada ja veenduda ise, et tahtest olenematu ravi on vajalik – see ongi peamine tõend. Seega on tõendite hulk, mis tuleb esitada tahtest olenematu ravi vajaduse tõestamiseks, tunduvalt väiksem võrreldes vanema õiguste piiramiseks vajalike tõenditega. Väga ilmekas on antud juhul asjaolu, et 2006. aasta alguses kehtis lühikeseks ajaks meie õiguses olukord, kus ka avaldust tahtest olenematu ravi pikendamiseks üle 48 tunni võisid esitada ka ainult KOV-d, sest - nõustudes meie õigusteoreetikutega - ei ole ju haigla ega arst avaliku huvi kaitsmiseks teoreetiliselt kõige õigemad institutsioonid. Tulemuseks aga oli täielik läbikukkumine: omavalitsused ei olnud võimelised 48 tunni jooksul esialgse õiguskaitsevahendi rakendamise otsust saavutama ja seetõttu oldi sunnitud seadust kiiresti muutma.

Väidate, et ka kehtiva õiguse kohaselt on lapse perest eraldamine kohtu pädevuses. Siiski peame praktikutena tõdema, et enamikku lapse perest eraldamistest hakkab kohus arutama alles peale seda, kui KOV või politsei on juba lapse perest eraldanud ja selleks on antud KOV haldusakt või on laps paigutatud turvalisse keskkonda vanema nõusolekul. Väga harva esineb olukordi, kus kogu protsessi vältel on laps kodus vanema(te) juures, sest otsust ohtu KOV avaldaja rollis ei näe, kuid kohus otsustab, et hooldusõigust piiratakse sel kombel, et laps tuleb perest eraldada, sest kohus hindab ohtu suuremaks kui avaldaja. Seega ei ole PKS 135 lg (4) rakendamine mitte erand vaid reegel, sest kui KOV on oma haldusaktiga lapse perekonnast eraldanud, siis selle sisu kordavat esialgset õiguskaitsevahendit kohus enam ei rakenda.

ESTA mõistab seaduse autorite taotlusi perekonna autonoomiale kohtuliku kaitse tagamisel, kuid peab lubamatuks hädaohus olevatele lastele ohu suurendamist. Nõustume Teie väitega, et eristada tuleks lühiajalisi lapse perekonnast kõrvaldamise juhte ja lapse perekonnast eraldamist. Kahjuks ei tee nii PKS kui kõnealune eelnõu selles osas selget vahet, sest ka lühiajaline lapse hädaohust kõrvaldamine on sisuliselt perekonnast eraldamine ja vanema hooldusõiguse piiramine. Seepärast kordame ESTA ettepanekut töötada välja eraldi seaduslik alus lapse ajutiseks perest eraldamiseks ohu või ohukahtluse tõttu ja jagada otsustuspädevus mõistlikus ulatuses KOV ning kohtu vahel. PKS § 135 lg (1) lapse eraldamise eeldusena nimetatud muude toetavate meetmete rakendamine ja nende toimimise üle otsustamine ei ole 48-tunnise tähtaja jooksul reaalne. Isegi kõik ajutised ohuolukorrad ei möödu 48 tunni jooksul.

Eelnõu § 33 lg (2) toodud ajalisest piirangust KOV poolt lapse kohtuotsuseta eraldamiseks (48 tundi) kinni pidamine on koosmõjus § 46 toodud tsiviilkohtumenetluse seadustiku muudatusega tehniliselt võimatu. Last ohtlikku olukorda tagasi saatmata ei ole võimalik jätta kohtule § 46 kohast aega õiguskaitsevahendi rakendamise üle otsustamiseks muul moel, kui et lastekaitsetöötaja peaks olema teatud juhtudel avalduse kohtule ära saatnud juba enne ohtliku olukorra tuvastamist. Hooldusõiguse piiramise alused on toodud perekonnaseaduse § 135 ja avaldus peab vastama tsiviilkohtumenetluse seaduse § 363 toodud nõuetele ning olema varustatud piisava tõendusmaterjaliga. Materjalide hulk motiveeritud avalduses on tihti 20-30 lehekülge. Tähtaeg ei jäta mõistlikku aega sellise avalduse koostamiseks, tõendite kogumiseks ega olukorra hindamiseks, muude toetavate abinõudega pere abistada proovimisest rääkimata (osad vanemad ei saa selle aja jooksul kainekski). Praegu kehtiv regulatsioon kohustab omavalitsust pöörduma kohtusse lapse perekonnast eraldamisel viivitamatult. Praktikas on kohus seda defineerinud nii, et kõik vajalikud toimingud tuleb ära teha, aga nendega ei tohi viivitada. On väär lähtuda Teie vastuses esitatud eeldusest, et kohalikul omavalitsusel peaks KOV otsusel lapse eraldamisel perekonnast ja tema probleemidest olema alati juba eelnevalt välja kujunenud veendumus, et esineb alus hooldusõiguse piiramiseks. Olukordi, kui laps eraldatakse hädaohtlikust olukorrast politseile või lastekaitsele laekunud teate peale, on praktikas suhteliselt palju. Kui KOV-l oleks selline tõendite rajanev veendumus, siis tegutseks ta ennetavalt ja ei riskiks täiendavalt lapse elu ja tervisega. Probleemidega pered vahetavad väga tihti elukohti seda registreerimata ja perega tegelevat lastekaitset informeerimata. Infovahetus tõendite kogumise eesmärgil perega varem tegelenud teise KOV-i sotsiaaltöötajatega võtab aega. Lapse ohtlikkusse olukorda tagasipaigutamine on aga lubamatu.

Kokkuvõtvalt jääb ESTA oma seisukoha juurde, et tuleks jääda kas praegu kehtiva regulatsiooni juurde või töötada välja eraldi alused lapse lühiajaliseks perekonnast eraldamiseks (kuni 30 päeva) ohu või ohu kahtluse kriteeriumil, mida on ka tehniliselt võimalik täita.

2. Lapsega kohtumine ja valdustesse sisenemine

Eelnõu sätestab küll last kasvatava isiku kohustuse teha koostööd lastekaitsetöötajaga, aga koostööst võib igapähe olla väga erinev arusaam. Seaduses peaks olema selgelt ja arusaadavalt kirjas (et sellest saaks aru iga lapsevanem), et lastekaitsetöötajal on õigus järelevalve teostamiseks lapsega kohtuda (mõistagi vanema juuresolekul, sest väiksem laps võib ju võõraid karta) ja koduvisiidi tegemisel peaks olema kohustus lastekaitsetöötaja koju sisse lasta. Seejuures ei peaks antud kohustusi nende rikkumisel koheselt tagama sunnivahendiga (ehk siis näiteks politsei kaasabil ukse avamisega), sest on teisigi selliseid kohustusi, millele kohe sündi ei rakendata. Nõustume, et sunni rakendamiseks peaks võimaliku ohuolukorra kohta olema veel tõendeid, aga antud kohustuse rikkumine oleks kindlasti osa nende tõendite kogumist. Kui neid kohustusi seaduses ei ole, siis ei olegi midagi vanemale ette heita, kui ta last peidab (sh ei avalda oma tegelikku elukohta) ja koju kedagi sisse ei lase.

Sunni rakendamise aluseks oleva alates 01.07.14 kehtima hakanud korrakaitseaduse § 40 rakendamise praktika esialgu veel puudub. Kuna aga lastekaitseadus jõustub tõenäoliselt alates 2016. aastast, siis võiks veel anda aega selle praktika kujunemiseks ja jälgimiseks, kas antud meetmed on piisavad või mitte ning jääda erimeetmete sätestamisel esialgu § 40 pakutu juurde. Võrreldes kuni 01.07.14 kehtinud politsei- ja piirivalveseadusega võib olukord mingil määral siiski paraneda.

Seega teeb ESTA ettepaneku lisada § 22 lg (5) või tõsta see lg (3) järele näiteks sel moel.

(5) Last kasvatav isik on kohustatud võimaldama lastekaitsetöötajal järelevalve teostamiseks lapsega isiklikult kohtuda ning siseneda lapse elukohaks olevasse valdusesse.

3. Lastekaitsetöötaja õigus seada teavet.

Praegu valitseb olukord, kus paljud teabevaldajad ei edasta teavet hädaohus olevast lapsest, ehkki see kohustus on neil ka kehtiva regulatsiooni järgi ja andmekaitseõuded ei ole vähemalt Õiguskantsleri antud juhendmaterjali (http://lasteombudsman.ee/sites/default/files/IMCE/abivajavast_lapsest_teatamine_ja_andmekaitse_-_juhend_0.pdf) kohaselt siinkohal piiranguks. Mõned meditsiinasutused (n lastehaiglad, sünnitusosakonnad) täidavad antud kohustust üsna tublilt, aga kahjuks paljud seda praktiliselt ei täida. Selguse tagamiseks tuleks see asjaolu ka § 27 ja 31 puhul üle korrata näiteks sellise lause lisamisega:

„Kohustus tagada eraeluliste ja delikaatsete isikuandmete kaitse ei vabasta teabevaldajat kohustusest teatada abivajavast (hädaohus) olevast lapsest.“

Selline säte on näiteks Soome Vabariigi lastekaitseaduses § 25 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.

Kuna on ebatõenäoline, et olukord seeläbi paraneb, siis tuleks sätestada vähemalt vastamiskohustus. Näiteks võiks lisada § 28 (4):

(4) Juhul, kui on alust arvata, et lapse suhtes valitseb oht, on abivajaduse hindamiseks tehtavale lastekaitsetöötaja teabenõudele lapse suhtes hädaohu väljaselgitamiseks haridus-, meditsiini- ja õiguskaitseasutustel kohustus vastata ka siis, kui see eeldab eraeluliste või delikaatsete isikuandmete edastamist.

Eriti oluline on sotsiaalhoolekande ja meditsiini koostöö tagamine lapsevanemate sõltuvushaiguse korral. Praktikas on päris palju lapsevanemaid, kes on oma sõltuvushaiguse saanud kontrolli alla ning seetõttu suudavad oma lapsi ise kasvatada. On isegi selliseid suhteliselt raskeid juhtumeid, kus lapsevanem saab metadoonasendusravi. Sõltuvushaigustele omased tagasilangused võivad osutada nende lastele väga ohtlikuks ning seetõttu ei tohiks andmekaitsereeglid takistada infovahetust.

Oma 30.06.14 kirjas avaldas ESTA ka kahtlust, kas praeguses vahendite puuduse olukorras on vajalik eelnõuga kaasnevate kulude kandmine, mis puudutab Sotsiaalkindlustusameti juurde vastava üksuse loomist ning tegi ettepaneku kasutada vahendeid pigem muul moel, et laste turvalisusele oleks nendest vahenditest rohkem abi. Näiteks tuleks tagada abivajavatele peredele tugiisiku teenuse kättesaadavus üle kogu Eesti või finantseerida pereõdede koduvisiite. Alternatiivsena võiks kaaluda nende seadusepunktide hilisemat jõustamist ja seaduse muu osa varasemat jõustamist. Lastekaitsega koostöök motiveeriva süsteemi loomist võiks Riigikogu arutada vastavate seaduste (peretoetuste, vanemahüvitise seadus) täiendamisel. Praeguses menetlusetapis lastekaitse seadusesse neid meetmeid enam kehtestada ei jõua, sest see vajaks ka laiemat diskussiooni. Siiski peaks kaaluma võimaluse andmist teatud juhtudel peretoetuste ja vanemahüvitise käsutamise õiguse üleandmist eestkosteasutusele. See tekitaks koostööst kõrvale hoidvatele lapsevanematele täiendava põhjuse lastekaitsetöötajaga siiski koostööd teha. KorS § 28 kohaselt sunniraha rakendamise õigus on positiivne, kuid arvestades probleemset käituvate vanemate tüüpilist tausta, võib see olla nende maksevõimetuse tõttu vähese mõjuga või kahjustada ka lapse toimetulekut, mida tuleks kindlasti vältida. Kuna juhtumid lastekaitsetöös on ka väga erinevad, peaks ka võimalike meetmete arsenal olema võimalikult lai.

Lugupidamisega

Mart-Peeter Erss

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsiooni eestseisuse liige

/allkirjastatud digitaalselt/

Koopia: Riigikogu Sotsiaalkomisjon

sotsiaalkomisjon@riigikogu.ee